

МОНГОЛ ДАХЬ АРДЧИЛЛЫН БЭХЖИЛТ, ХӨГЖЛИЙН ХАНДЛАГА**Ц.Ганболд***МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн багш, профессор***Б.Батдэлгэр***МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн магистрант*

Түлхүүр үг: ардчиллын бэхжилт, эрхзүйт төр, оролцоо, өрсөлдөөн, ардчиллын чанар, нийгэм-эдийн засгийн нөхцөл, ардчиллын гуравдахь давалгаа, Зүүн Азийн Барометр, улс төрийн боловсрол

Товч хураангуй: Монгол дахь ардчиллын бэхжилт хийгээд чанарын асуудлыг ардчиллын онолчидын үзэл баримтлал дээр тулгуурлан ардчиллын хүрсэн төвшин болон цаашдын хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлохыг зорилоо.

Дэлхийн хэмжээний ардчиллын шинэ давалгаа 1974 оноос эхэлсэн гэж үздэг. Уг давалгааны хүчээ авах шалтгаан нь эрх чөлөө, тусгаар тогтнолын төлөө хөдөлгөөн тоталитаризмыг дэглэмийнх нь хувьд эсэргүүцэх сэтгэл зүй олон улсын хэмжээнд тархаж, хүний эрх, эрх чөлөө, тэгш байдал, арьсны өнгө, хүйсээр ялгаварлан гадуурхахыг эсэргүүцсэн нийгмийн шинэ хөдөлгөөн, шинэ үзэл санаа гарсантай холбож тайлбарлаж болох юм.

Ардчилал ийнхүү олон улсын хэмжээний хөгжлийг тодорхойлогч хүчин зүйл болох тусам ардчиллын чанар, хэлбэр, загвар, хөгжлийн түвшний ялгаа зэрэг асуудлыг судлах ажил эрчимжсээр байна. Ардчилсан шилжилт хийгээд багагүй хугацааг ардаа орхисон манай улсын хувьд ардчилал ямар шатандаа, ардчиллын бэхжилт хэрхэн явагдаж байгааг судлах нь ач холбогдолтой юм. Монгол дахь ардчиллах үйл явцын нэг чухал үр дүн нь Монгол улсын Үндсэн хууль мөн бөгөөд тэрээр өмнөх авторитар дэглэмийн институцийн бүтэц, процедур, хэм хэмжээг үндсээр нь өөрчлөх суурь нөхцлийг бүрдүүлсэн билээ. 1992 оны шинэ үндсэн хуулинд “хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан нийгэм” цогцлоон хөгжүүлэхийг зааж өгснөөр ардчилсан улс болохоо тунхагласан төдийгүй Монголын ардчиллын ирээдүйд томоохон хувь нэмэр оруулсан.

Олон намын, өрсөлдөөнт, чөлөөт сонгуулийг ардчиллыг хэмжих эцсийн хэмжүүр гэж үздэггүй ч өдгөө ардчиллыг хэмжих нийтлэг хэмжүүр болоод байна. Монгол улсын хувьд бүрэн либерал ардчилсан улс уу, эсвэл гарааны /минималист/ ардчилсан улс уу гэдгийг тодруулах нь зүйтэй. 1990 оны ардчилсан шилжилт нь Монгол улсын ардчиллын хөгжилд томоохон амжилт болсон бөгөөд ардчиллын талаар эргэцүүлэн бодож, үнэлэх өнөөгийн түвшин, ардчилсан тогтолцоо, ардчилсан үйл явцад өгөх иргэдийн үнэлгээ нь ардчиллын цаашдын ирээдүйг тодорхойлох юм.

Олон улсад ардчиллын судалгаа, мониторинг хийдэг бие даасан байгууллага болох “Freedom House¹²⁰”-ийн 2012 оны судалгаагаар нийт 197 улс хамрагдсан байдаг. Уг судалгаанд улс орнуудыг улс төрийн эрх болон иргэний эрх гэсэн 2 үндсэн категорийг ашиглан эрх чөлөөт, хагас эрх чөлөөт, эрх чөлөөгүй гэсэн ангилалд /хүснэгт-1/ ялгасан байна.

Хүснэгт-1. *Freedom in the World*, Freedom House’s flagship publication /2012/

	Улс орнуудын тоо	Эзлэх хувь
Эрх чөлөөт	66	33,5
Хагас эрх чөлөөт	72	36,5
Эрх чөлөөгүй	59	30
Нийт	197	100

Уг судалгаагаар манай улсыг хагас эрх чөлөөт гэсэн ангилалд багтаан оруулсан нь монголд ардчилал сайтар нутагшаагүй, алдаа зөрүү байгааг илэрхийлж байгаа гэж дүгнээд ардчиллын цаашдын хөгжилд саад учруулж байгаа хүчин зүйлсийг илрүүлж, засах нь зүйтэй гэж үзэж байна. Гэхдээ Монгол улс сүүлийн наая орчим жил коммунист үзэл суртлаар явж ирсэн боловч эрх чөлөө, чөлөөт байдлын үнэлэмж хамгийн өндөр үнэлгээтэй байгаа нь Монголчуудын онцлог гэж хэлж болох юм. Иймд энэ давуу талаа ашиглан ардчиллын үзэл санааг илүү чанарын төвшинд хүргэх боломж байна.

Р.Далийн санал болгодог “Полиарх” ардчиллын загвар нь ардчиллыг үнэлэхэд ач холбогдол өндөртэй байдаг. Тэрээр ардчиллыг үнэлэхдээ иргэдийн улс төрийн оролцоо болон улс төрийн намуудын өрсөлдөөн гэсэн үндсэн шалгуурыг гаргаж ирсэн.

Үүнээс гадна ардчиллын чанарын талаар Ларри Даймондын үзэл санаа, хэмжүүрийг энд зайлшгүй дурдах нь зүйтэй. Ларри Дайманд ардчиллын чанарын тухай асуудлыг хөндөхдөө юуны өмнө “ардчилал”, “чанар” гэсэн ойлголтуудын тодорхойлолтыг шинжилж үзсэн байдаг. Ардчилал нь хамгийн багадаа дараах дөрвөн элементийг шаардана.

1. Бүх нийтийн, насанд хүрэгчдийн сонгуульд оролцох эрх
2. Давтамжит, чөлөөт, өрсөлдөөн бүхий шударга сонгууль
3. Нэгээс илүү улс төрийн нам
4. Мэдээллийн олон тооны эх үүсвэр

Харин чанар нь эрх зүйт ёс, оролцоо, өрсөлдөөн, хөндлөн ба босоо хариуцлага гэсэн хэмжүүртэй. Мөн агуулгын хувьд чанар нь иргэний ба улс төрийн эрх чөлөөг хүндэтгэх байдал, улс төрийн илүү тэгш байдлын дэвшилт, хэрэгжилт гэсэн хоёр хэмжүүртэй. Харин үр дүнгийн хувьд чанар нь улс төрийн үйл явцаар

¹²⁰ Freedom house- 1941 онд АНУ-д үйл ажиллагаагаа эхлүүлж байсан бөгөөд дэлхийн ардчиллын хөгжилд хяналт тавьдаг бие даасан байгууллага юм. Freedom in the World нэртэй сэтгүүлээ 1972 оноос хойш хэвлүүлэх болсон бөгөөд уг байгууллагаас гаргадаг томоохон хэвлэл юм.

нэгтгэгддэг иргэдийн эрэлт, шаардлагад төрийн бодлого нь хэрхэн нийцэж буйг хэмжих хариуцлагатай байдал гэсэн ганц хэмжүүртэй. ¹²¹Манай улсын хувьд ч гэсэн эдгээр хэмжүүрээр үнэлэгдсэн судалгааг /хүснэгт-2/ “Зүүн Азийн Барометр” судалгаанаас харж болно.

Хүснэгт-2. Монголчуудын ардчиллын төсөөллийн хамаарал¹²²
(Азийн бусад улсуудтай харьцуулсан байдлаар)

Ардчиллын төсөөллийн хамаарал

	Сэтгэл ханамж		Дэмжлэг		Итгэл	
	Монгол	Ази	Монгол	Ази	Монгол	Ази
Эрх зүйт төр	0,136**	0,281**	-0,015	0,134**	-	-
					0,245**	0,189**
Авлига	0,138**	0,360**	-0,014	0,175**	-	-
					0,119**	0,126**
Өрсөлдөөн	0,074**	0,336**	-	0,186**	-	-
			0,109**		0,240**	0,251**
Сонгуулийн оролцоо	0,008	0,092**	0,034	0,109**	-0,009	-
						0,128**
Улс төрийн сонирхол	-0,003	0,085**	0,130**	0,235**	-0,004	-
						0,037**
Улс төрийн үр ашиг	0,157**	0,159**	0,570**	0,659**	0,022	-
						0,069**
Босоо хариуцлага	0,047	0,135**	-0,046	0,106**	-0,075*	-
						0,060**
Хөндлөн хариуцлага	0,099**	0,260**	-0,022	0,140**	-	-
					0,089**	0,045**
Эрх чөлөө	0,065*	0,140**	0,029	0,089**	-	-
					0,203**	0,217**
Тэгш байдал	0,099**	0,283**	-0,016	0,116**	-	-
					0,129**	0,251**
Хариуцан тайлагнал	0,165**	0,383**	0,004	0,200**	-	-
					0,153**	0,245**

** хамаарал нь 0,01 төвшинд зөвшөөрөгдөнө

* хамаарал нь 0,05 төвшинд зөвшөөрөгдөнө

¹²¹ УТБА. Зүүн Азийн Барометр. УБ., 2005.20, 41 дэх тал

¹²² Монголын Ардчиллын төлөвшил УБ., 2011 ФСЭХ

Судалгааны дүнгээс үндэслээд доктор Д.Ганбат тэмдэглэхдээ "...Монгол Улсын хувьд Азийн нэгтгэсэн коэффициентээс доогуур үзүүлэлт ажиглагдаж байна. Ардчиллын талаарх монголчуудын төсөөлөл нь ардчилалд хандах хандлагад тийм ч их нөлөөтэй байж чадахгүй дүр зураг ажиглагдаж байгаа бөгөөд энэ нь юуны түрүүнд монголчууд ардчиллын чанарын талаар нилэнхүйдээ доогуур үнэлгээ өгсөнтэй холбоотой. Одоогийн байдалд сэтгэл ханамжгүй байгаа нь бүхэлдээ, монголчуудын хувьд хариуцан тайлагнах, авилгыг хянах, хууль сахидаг байх зэрэг нь ардчилалд сэтгэл ханамжтай байх байдлыг, харин улс төрийн үр ашигт байдал, улс төрийг сонирхох түвшин ардчиллыг дэмжих дэмжлэгтэй тус тус хамааралтай"¹²³ хэмээн тайлбарласан байна.

2012 оны 8-р сард Монгол улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдоржийн урилгаар Монголд ирсэн Стэнфордын их сургуулийн эрдэмтэн, судлаач Ларри Даймонд "Ардчиллын чанар чансаа, түүний оршихуйн увидас" илтгэлдээ эдийн засаг талаас авлига байгаа тохиолдолд улс төр бохир, хууль дээдлэх ёс байхгүй бол ардчилал саатна. Ардчиллын чанар иргэдийн орлого багатай орнуудад тааруу байдаг. Мөн нийгэм дэх иргэдийн оролцоо, иргэний нийгмийн хүч чадал, ил тод байдал зэргээс бас ардчиллын чанар хамаарна хэмээсэн юм.

Эндээс монголын ардчилалын өмнө тулгарч буй томоохон сорилт нь эдийн засгийн бие даасан байдал, монгол улсын мөнгөний бодлого, экспортоос хэт хамааралтай байдал юм. Эдийн засгийн хувьд сул дорой байснаас хүн амын дунд ажилгүйчүүдийн эзлэх хувь, нийгмийн ядуурлын түвшин өсөх нь уг дэглэмдээ итгэх итгэлийг багасгаж, дэглэмийн легитимийг сулруулсанаар цаашдын хөгжилд томоохон бэрхшээл учруулна. Иймд эдийн засгийн хувьд бие даасан, иргэд амьжиргааны хувьд илүү дээр байх нь ардчиллын хөгжилд асар үнэтэй хувь нэмэр болох юм.

Ингээд Ларри Даймондын ардчиллын чанарын хэмжүүрээс эрх зүйт төр, оролцоо, өрсөлдөөн гэсэн хэмжүүрүүдийг сонгон авч монголын нөхцөлд ямар байгааг тодрууллаа.

Эрх зүйт төр

Ардчиллын чанарын гол хэмжүүр болох эрх зүйт төрийн үндэс нь иргэд хуулийн өмнө тэгш ба бие даасан, хараат бус шүүхийн тогтолцоо юм. Ардчиллын чанарыг хэмжих үндсэн хэмжүүр болсон эл үзүүлэлт Монголд ямар түвшинд явж байна вэ? Иргэдийн дунд шүүх байгууллага нэг талыг барин ажиллаж байна гэсэн сэтгэл зүй бүрдээд байгааг их бага санал асуулгаас харж болохоор байна. Шүүх бүх шатандаа дундыг баримтлан аливаа улс төрийн нөлөөллөөс хараат бус байх гэсэн зарчим чанарын энэ хэмжүүрт багтаж байна. Шүүхийн хараат бус байдал монголд байгаа эсэх нь эргэлзээ төрүүлмээр байна.

"Монголчуудын ардчиллын төсөөллийн хамаарал" судалгаанаас харахад ч эрхзүйт төр, авлига гэсэн хэмжүүр нь ардчилалд сэтгэл ханамжтай байдлыг илэрхийлэх бөгөөд Азийн дунджаас доогуур байгаа нь монгол дахь шүүхийн хараат бус байдал алдагдсан, авлига хээл хахуульд автсан байгааг гэрчилж байна. Тиймээс авлигад илүү их өртөх магадлалтай, төрийн байгууллагуудын шийдвэр, үйл ажиллагаанд тавих төрийн болон иргэний хяналтыг хүчтэй болгож, тэдгээр байгууллагын удирдах албан тушаалтнуудыг байнга сэлгэн

¹²³ ФСЭХ. Монголын Ардчиллын төлөвшил. УБ.,2011 32-33 дахь тал

ажиллуулах, мөн иргэдийн авлигын эсрэг ухамсрыг төлөвшүүлэх зорилгоор авлигын эсрэг шат дараалсан арга хэмжээг зохион байгуулах хэрэгтэй.

Оролцоо

Ардчиллын чанарын бас нэг чухал хэмжүүр бол оролцоо юм. Сонгуульд санал өгч оролцсон хувь нь оролцоог илэрхийлэх нийтлэг хэмжүүр болдог боловч энэ нь оролцооны зөвхөн нэг талыг илэрхийлнэ. Үүнээс гадна улс төрийн нам, нийгмийн хөдөлгөөн, төрийн бус байгууллага дахь гишүүнчлэл, идэвхи оролцоо чухал үзүүлэлт юм. Ардчиллын чанарын сул дорой байдлын (авлига, эрх мэдлийг урвуулан ашиглах, засаг төрийн сул мэргэшил) үр дагаварт ардчиллын үйл явцаас хүнийсэх эсвэл ардчилсан механизмын үр нөлөөтэй чанарт эргэлзэн залхах хандлага нь оролцоонд саад болох нийтлэг сөрөг үзэгдэл юм.¹²⁴ Уг хэмжүүрийн хувьд монголд харьцангуй гаагүй гэж үнэлж болохоор байдаг. Харин сүүлийн үед сонгуульд оролцох оролцоо харьцангуйгаар буурч байгааг /хүснэгт-3/ аас харж болохоор байна.

Хүснэгт-3. УИХ-ын болон Орон Нутгийн Хурлын сонгуулийн ирц: /1996-2012 он/

	УИХ-ын сонгууль	ОНХ-ын сонгууль
1996	92,1	72,1
2000	82,4	65,9
2004	81,8	67,2
2008	74,31	47,0
2012	67,29	52,17

Сонгуулийн ирц нь сонгогчдын улс төрийн идэвхийг харуулах нэг үзүүлэлт болдгийнхоо хувьд ардчиллын чанарын гол хэмжүүрт ордог. Монголын сонгогчдын хувьд сонгуулийн идэвхи, оролцоо сонгуулиас сонгуулийн хооронд буурч байгаа нь ажиглагдаж байна. Сонгуулийн ирц буурч байгааг дараах хэдэн зүйлээр тайлбарлах боломжтой гэж бодож байна.

Нэгдүгээрт, Улс төрийн намуудаас залхсан, үл итгэсэн байдал нөлөөлсөн. 2004 оны сонгуулиас эхлэн МАХН, АН хоёуланд итгэх итгэл ихээхэн буурсан юм. Өөрөөр хэлбэл энэ хоёр намыг дэмжигчдийн эзлэх хувь нийлээд нийслэлд 50% -ийг хүрэхгүй байна. Тиймээс сонгуулийн ирц ч мөн хангалттай байсангүй гэж болно. Сонгогчид намуудад итгэх итгэл буураад зогсохгүй улс төрчдөд ч итгэх итгэл ихээхэн суларсан бөгөөд аль нь ч гарсан ялгаагүй гэх хандлага сонгогчдын дийлэнх олонхыг хамарч байна.

Хоёрдугаарт, орон нутгийн сонгуульд ирц үргэлж бага хувьтай байдаг. 1996 оны УИХ-ын сонгуулиас 2008 оны УИХ-ын сонгууль хүртэл сонгуулийн оролцоо 20 шахам хувиар буурсан байна. Орон нутгийн сонгуулийн хувьд ирц харьцангуй доогуур хувьтай байдаг нь нэг талаас орон нутгийн сонгууль нь УИХ-ын сонгуулийн дараахан болдог учраас сонгогчид залхсан байдаг, аль аль талаас ач холбогдол бага өгдөг, түүнчлэн цаг хугацааны хувьд оновчгүй, намрын ид ажлын үетэй давхацдагтай холбоотой билээ. 2008 оны орон нутгийн сонгуулиар

¹²⁴ УТБА. Зүүн Азийн Барометр. УБ., 2005 он 26 дахь тал

нийслэлд анх удаа сонгуулийн ирц хүчинтэй байх хэмжээнд ч хүрэлгүй дутсан бол 2012 оны орон нутгийн сонгуулиар мөн нийслэлийн хэд хэдэн дүүргийн хэсгийн хороодод сонгуулийн ирц 50 хувьд хүрээгүй тул дахин санал хураалт явуулахад хүрсэн. Сонгогчдын оролцоо жил ирэх тутам буурч байгаа нь санхүү эдийн засгийн хувьд ч тэр, ардчиллын чанарын хувьд ч тэр шийдвэрлэх асуудал болоод байна.

Гуравдугаарт, сонгуулийн луйвар, санал худалдаж авах явдал нь нийцтэй оролцоог багасгаж байна. Сонгогчийн өгсөн санал үнэн бодитоор үнэлэгдэхгүй, саналыг худалдаж авах зэрэг хууль бус үйлдэл нь иргэд сонгогчдийн дунд сонгууль шударга явагдаж байгаад үл итгэсэн байдал үүсгэж байна.

Өрсөлдөөн

Тогтсон хугацаанд улс төрийн намуудын хооронд чөлөөт, шударга өрсөлдөөнтэй сонгууль явуулдаг улс төрийн системийг ардчилалтай гэнэ.¹²⁵ Ингэхдээ шинэ улс төрийн хүчнийхэнд сонгуульд өрсөлдөх нээлттэй боломж, ОНХМХ-ээр өрсөлдөгч намууд тэгш илэрхийлэгдэх боломж зэргийг харгалзах хэрэгтэй.

Сонгууль шударга явагдаж байгаа эсэхэд эргэлзсэн маргаан 2008 оны сонгуулиас хойш яригдаж байгаа бөгөөд уг асуудал социал хүрээнд ч эмзэг сэдэв болоод байна. Иймээс 2012 оны сонгуулийг шударга явуулахад төр засгийн газраас ихээхэн анхаарч хувь тэнцүүлэн төлөөлүүлэх зарчимд тулгуурласан сонгуулийн системийг сонгосон.

Уг тогтолцоо нь, УИХ-ын нийт 76 суудлын 11.2.Энэ хуулийн 4.9-д заасан Улсын Их Хурлын 48 гишүүнийг сонгох сонгуулийн нутаг дэвсгэр нь энэ хуулийн 12.1, 12.2-т заасны дагуу байгуулагдсан сонгуулийн тойрог /цаашид “тойрог” гэх/-т хуваагдана. 48 суудлыг 26 тойргоос мажоритар сонгуулийн тогтолцооны олон мандаттай плюраль системээр, үлдсэн 28 суудлыг намын нэрсийн жагсаалтаар (list system)¹²⁶ пропорциональ төлөөллийн системийг ашиглан сонгож байгааг /49.1.4.“Б” жагсаалтад орсон нам, эвсэл тус бүрийн энэ хуулийн 49.1.2-т заасан саналын хувийг энэ хуулийн 49.1.3-т заасан нэг суудалд ногдох хувьд хувааж Улсын Их Хурлын гишүүний 28 суудлыг их үлдээгдлийн зарчмаар хувь тэнцүүлэн хуваарилах; / УИХ-ын сонгуулийн тухай хуулиар хуульчилж өгсөн байна.

48 суудлын хувьд олон мандаттай плюраль системээр сонгуулийн тойрог бүр нэгээс илүү нэр дэвшигчийг хууль тогтоох хуралд илгээж болно. Сонгогчид саналын хуудсан дээр хичнээн суудал байгаагаар нэр дэвшигчийг тэмдэглэж, хамгийн олон санал авсан нэр дэвшигчийг сонгогдсонд тооцдог.¹²⁷ Уг сонгуулийн систем нь олон нам сонгуулийн тавцанд гарч парламентад орох

¹²⁵ Мөн тэнд. 26 дахь тал

¹²⁶ Намын нэрийн жагсаалтын системээр сонгуульд өрсөлдөгч намуудын нэр дэвшигчдийн жагсаалтаас сонголт хийнэ. Санал тооллогын дүнд нам бүр бүх саналын хувийн дагуу авсан суудалдаа зохих тооны гишүүдээ жагсаалтаасаа нэрлэнэ. Суудал хувиарлахдаа хамгийн их үлдээгдлийн системийг (largestremained) ашигласан.

өрсөлдөөний нэг үзүүлэлтээр давуу боловч өөр нэг үзүүлэлт болох эрх мэдэл дэх альтернатив хувилбарын боломжийг багасгадаг.

Улс төрийн шударга өрсөлдөөнийг үндсэн хууль болон бусад хуулиар зохицуулсан хэдий ч хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй, ардчилсан зарчмуудыг зөрчих явдал түгээмэл гарч, сонгуулиар сонгогчдын санал бодлыг төөрөгдүүлэх, сонгуулийн бохир технологи хэрэглэх зэргээр сонгуулийн үр дүнд нөлөөлөхүйц шударга бус өрсөлдөөн байсаар байгаа нь ардчиллын цаашдын хөгжилд саад учруулж байна. Иймд зүй зохистой хууль, эрх зүйн орчинг бүрдүүлж, юуны өмнө улс төрийн намын тухай хууль болон сонгуулийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай.

Дүгнэлт

Монголын ардчиллын өнөөгийн төлөв байдлыг дүгнэвэл ардчиллын байгууллагажсан бүтэц хэлбэрүүд зохион байгуулалтын хувьд бий болсон боловч энэ нь нийгэм ардчилсан болсныг илэрхийлэхгүй, эдгээр байгууллагуудын оршин байх арга нь, явуулж буй бодлого, үйл ажиллагаа нь ардчилсан болж чадсан нөхцөлд нийгэм ардчилсан болно гэсэн чанарын талын шалгуураар бол манай ардчилсан хөгжилд томоохон сорилт тулгараад байна. Эрх зүйт төр болон оролцоо, өрсөлдөөн гэсэн ардчиллын чанарын хэмжүүрээр манай улс хангалттай түвшинд байж чадахгүй байна.

Харин Зүүн Азийн барометрийн судалгаанд “Монгол улс сүүлийн ная орчим жил коммунист үзэл суртал, тэгшитгэлийн бодлогыг хүчтэй хэрэгжүүлж ирсэн боловч эрх чөлөө, чөлөөт байдлын үнэлэмж хамгийн өндөр үнэлгээтэй байгаа нь монголчуудын онцлог юм” гэжээ. Уг судалгааны дүнгээр монголчуудын эрх, эрх чөлөө, хувь хүний эрхийг сонгосон хувь өндөр байгаа нь монгол дахь ардчиллын цаашдын хөгжил, чанарын асуудалд томоохон боломж гэж харж болохоор байна.

Монголын ардчиллын хүрсэн төвшинг зүй зохистойгоор үнэлэх хийгээд цаашид улам боловсронгуй болгоход иргэн бүрийн оролцоо, улс төрийн боловсрол чухал нөлөөтэй болохыг онцлож байна. Мөн төр засгийн үйл ажиллагаа авлигаас ангид байж, иргэндээ үйлчилдэг сайн засаглалыг бий болгох зорилго тавигдаж байна.

Abstract:

It depends on the type of political regime we study and on the type of regime we want to avoid or to attain. Applying this double distinction of empirical viewpoints and normative horizons – on the basis of a four-fold typology of political regimes (authoritarianism, semidemocracy, liberal democracy, and advanced democracy) – leads to five concepts of democratic consolidation: avoiding democratic breakdown, avoiding democratic erosion, institutionalizing democracy, completing democracy, and deepening democracy. At the moment, Mongolian democracy is minimal and semidemocracy.